

Kalbos ir pažinimo filosofija

DAIKTŲ IR VARDŲ SANTYKIO FILOSOFINĖ REFLEKSIJA ANTIKOJE

Nijolė Aukštuolytė

Kauno technologijos universiteto
Filosofijos ir kultūrologijos katedra
Gedimino g. 43, LT-44240 Kaunas
Tel. (370 7) 32 38 90
El. paštas: Nijole.Aukstuolyte@ktu.lt

Straipsnyje analizuojama būties, žinojimo ir kalbos santykio filosofinė refleksija antikoje, besiremianti būties ir mąstymo vienovės pajauta sinkretiniame graikų mąstyme. Būdingiausia jos išraiška – antikinės filosofijos bandymai aiškinti pasaulio prigimtį bei ryšius ir siekti tikrojo žinojimo, išreikšto „tikrųjų daiktų“, t. y. esmių, vardais. Argumentuojama, kaip Platono siekis ieškoti „tikrųjų daiktų“ vardų implikuoja teorinę kalbos tinkamumo žinojimui analizę ir pirmą kartą minties istorijoje iškelia filosofijai pažintinių kalbos galimybių tyrimo uždavinį. Kartu parodoma nevienareikšmė autoriaus pozicija, neduodanti konkretaus atsakymo, kokios yra kalbos galimybės atskleisti daiktų esmę. Aristotelio bandymai žinojimą tyrinėti kaip loginio samprotavimo rezultatą ir pastangos ieškoti tikslesnių minties atitikmenų kalboje leidžia argumentuoti, kaip antikoje įsitvirtina metodologinė nuostata, kalbą tapatinanti su žinojimu ir tirianti jos galimybes vaizduoti pasaulį, išvelgti jo prigimtį.

Reikšminiai žodžiai: epistemologija, logos, kalba ir žinojimas, vardas ir daiktas, Aristotelio logika.

Senojoje graikų literatūroje (Homero ir ypač Hesiodo) mes jau randame bandymų apmąstyti žodžių prasmes, gretinant juos su kitais, panašiai skambančiais, nors specialaus mokslinio tyrimo objektu kalba senovės Graikijoje tampa gana vėlai. Parodydami žodžių ryšius ir santykius, graikai mėgino įprasminti vardus ir kartu siekė atskleisti tais vardais žymimų objektų prigimtį. Iš pirmo žvilgsnio tai panašu į etimologinius tyrimus, bet graikai siekė tirti ne žodžių kilmę ir istoriją, bet pažinti realų pasaulį. Taigi jų tikslai buvo filosofiniai, o ne kalbotyriniai, kaip mes

juos šiandien suprantame. Jų tyrinėjimų pagrindas buvo dar archajiškas, mitinis mąstymas, kuriam vardas neatsiejamai susijęs su įvardijamu daiktu, apima to daikto savybes ir turi magišką galią jam atstovauti. Antikos filosofinė kalbos problematika dar labai susijusi su kalbos vaidmeniu archajiniam mąstymui. Būtent tikėjimas išskirtinėmis kalbos galiomis davė impulsą filosofinei refleksijai. Pirmieji antikos mąstytojų bandymai tyrinėti ir įprasminti vardus, kad atskleistų daiktų prigimtį, nukreipė jų pastangas ieškoti ryšio tarp žodžio ir juo žymimo daikto,

siekiant daiktų esmę ir tikrovės prigimtį išreikšti žodžiais.

Mitiniame mąstyme žodis priklausė daiktui. Antikos mąstytojai pirmieji nutraukė tiesioginių jų ryši, įterpdami tarp jų mintį. Ontologinei problematikai vis glaudžiau susisiejant su gnoseologine, kalba imta vis daugiau domėtis, nors antikos filosofai dar neįsisažmonino jos kaip savarankiško tyrimo objekto. Būties, mąstymo ir kalbos kategorijos suvokiamos jų vienovėje. Kalbos dėsningumai tarsi ištirpinami ontologiniuose ir loginiuose dėsningumuose. Tai galima įžvelgti *logos* sąvokos sampratoje.

Ankstyviausia *logos* samprata graikų apmąstymuose dar susijusi su mitiniu požiūriu į žodžio visagalybę. Žodžio galia ir amžinumu remiasi tikrovės visuotinio suvokimas. *Logos* – ir kosmoso, ir jo pažinimo principas. Herakleitui *logos* išreiškia principą, kuris skelbia, kad pasaulis yra pavaldus visuotiniam kosmoso dėsniui. Juo konstatuojama pasaulio, arba kosmoso, esmė. Tai leidžia filosofijai žengti nuo mitinio pasaulio vaizdinio prie fundamentalios filosofinės idėjos. „Pasaulis jau nėra demoniškų galių, kurios valdo jį pagal jų pačių užgaidas ir fantaziją, žaisliukas, bet yra visuotinio dėsnio, kuris jungia į vieną visumą kiekvieną atskirą tikrovę ar įvykį bei nustato jiems pastovų matą, objektas. <...> šis kosmoso dėsnis pasireiškia tiek gamtos, tiek kalbos pasaulyje, nors skirtinga forma, bet iš esmės tuo pačiu principu“ (Cassirer 1957: 119). *Logos* turinyje sutampa visuotinis tikrovės pagrindas ir vieninga jos prasmė, „kalbesiai ir darbai“, anot Herakleito vertėjo ir komentatoriaus M. Adomėno (Herakleitas 1995: 101). *Logos* išreiškia galutinio tikrovės pagrindo galią atsiskleisti žmonėms mąstymu ir kalba, o jų (t. y. kalbos ir mąstymo. – N. A.) atžvilgiu reiškiasi kaip normatyvinis, reguliuojantis principas, aukščiausias siekinys. Žmogaus

mąstymo galia nusakoma kalbiškumu, o visuotinybę pasiekusi kalba sutampa su *logos*, t. y. artikuliuoja visumos prasmę (Herakleitas 1995, 281). Pasaulio tvarka kalba su žmonėmis kalba, kurią jie turi išmokyti suprasti, nes kalba yra skirta tam, kad „parodytų, kaip [kiekvienas daiktas] yra“ (Hussey 1982: 56). Interpretuojant *logos* sąvoką kaip apimančią ir kalbą, ir tai, ką ji šneka apie tikrovę, ir pačią tikrovę, filosofijai iškyla uždavinys tinkamai perskaityti (interpretuoti) ir skaidyti tą visumą į žodžius ir daiktus, suvokti jų skirtingumą ir sąsajas.

Graikų filosofijai pasukus nuo gamtos link žmogaus, jis tampa visų filosofinių problemų atskaitos tašku. Ankstyvoji *logos*, kaip bendro kosmoso tvarkos ir jo pažinimo principo, samprata taip pat susiejama su žmogumi. Sofistai, manydami žmogų esant „visų daiktų matą“, pabrėžė pažinimo aktų priklausomybę nuo pažįtančio subjekto. Tokia pozicija skatino tyrinėti pažintinį žmogaus santykį su pasauliu. Savo ruožtu sofistų tobulinamas oratorinis menas, siekiant įtikinti kitus, įteigti savo tiesą, skatino labiau domėtis ne tiek minčių turiniu, kiek jas reiškiančiais žodžiais, t. y. tapo akstinu domėtis kalba. Diogenas Laertietis savo liudijime apie didį sofistą Protagorą teigia: „mintimi jis nesirūpino, ginčijosi dėl žodžių...“ (Diogenas Laertietis 1986: 349). Praktiniai sofistų interesai lėmė dėmesį kalbai kaip minties formai, bet sprendžiant iš to, ką išsaugojo rašytiniai šaltiniai, vargu ar būtų galima manyti ikisokratinėje filosofijoje buvus sistemingą pažinimo ar tuo labiau kalbos vaidmens jame analizę. Tačiau sofistų pabrėžiamas žinojimo santykiškumas ir subjektyvumas skatino filosofiją analizuoti proto darbą, identifikuoti jo naudojamas priemones, ieškant kriterijų, kuriais turėtų remtis protas, siekdamas žinojimo. Sofistai, dėl žodžių nevienareikšmiškumo ėmę abejoti ir daiktų apibrėž-

tumu, teigė tiek kalbos, tiek pačios tikrovės ribų santykinumą, o Sokratas neapibrėžtuose žodžiuose išvelgė nekintamą duotybę – sąvoką. Dėmesys etinėms problemoms skatino jį apmąstyti žmogaus veiksmų principus, o juos aiškinantis bandyti išsismelkti į nagrinėjamo dalyko esmę. Esmės, kaip vieno ar kito dalyko pagrindo, paiešką lydėjo bandymai apibrėžti to dalyko sąvoką. Kad tai atliktų tiksliai, jis aiškinosi žodžių reikšmes, kalbą laikydamas aiškaus mąstymo ir tikro žinojimo sąlyga. Tai leido išsąmoninti, kad žinojimas, išreikštas kalba, priešingai suvokiniams, vaizdiniams, jausmams ir pan., nėra introspektyvi veikla ir todėl gali būti prieinamas moksliniam tyrinėjimui.

Sąvokų analizė dialektiką plėtojo kaip filosofinį pažinimo metodą ir išryškino kalbos veikimą. Tai padėjo suvokti, kad, mintį išreiškus kalba, atsiranda kažkas objektyvu, o šitai neleidžia samprotavimų pakreipti bet kuria kryptimi bet kuriuo metu. Pradėjus samprotauti nuo kažkurio punkto, samprotavimo seka jau yra nulemta. Tai priklauso nuo kalboje slypinčių dėsningumų, įforminančių mintį. Šis faktas neabejotinai svarbus tolesnei kalbos sampratos plėtočiai antikos filosofijoje. Sokratas nurodė naują tyrinėjimų sritį, nors pats jis netyrė kalbos, kaip proto darbo priemonės, atskirai nuo konkretaus minties turinio. Ne kalba, o žmogus buvo jo interesų objektas. Bet jo tyrinėjimai turėjo įtakos perėjimui nuo tikrovės reiškinų ryšių analizės prie loginių arba prasminių ryšių tyrinėjimo Platono filosofijoje.

Ne mažesnę įtaką Platono požiūriui į žodžius ir kalbą turėjo Parmenido ir Herakleito teorinė priešprieša. Viena vertus, pasitikėjimas proto galia, nekintančios būties samprata elėjiečių filosofijoje lėmė prielaidą, kad žinojimo pagrindas turi būti pastovus, o minties ir objekto tapatinimas vertė manyti, jog egzistuoja tik tai, kas gali

būti mąstoma. Kita vertus, Herakleito mokymas, kad visi regimojo pasaulio daiktai yra nuolatinės tapsmo būsenos ir todėl yra nepažinūs, turėjo įtakos Platono teorinei nuostatai, kad, be jutimiškai suvokiamų daiktų, turi egzistuoti esmės, kurios būtų pažinios, jei jutiminio pasaulio pažinimas negalimas. Parmenidui vienintelis tikro žinojimo objektas yra nekintanti tikrovė, kuri negali būti susieta su kintančia jutimine tikrove ir ją paaiškinti. Ši nekintančio, tikro ir būtino pasaulio koncepcija darė didelį poveikį Platonui, bet, būdama nesusijusi su jutiminiu daiktų pasauliu, ji negalėjo padėti spręsti šio pasaulio problemų. Tai netenkino didžiojo antikos mąstytojo Platono. Jis siekė rasti tokią pažinimo metodą, kuris būtų susijęs su jutimniais daiktais ir jiems taikomas, todėl savo pastangas nukreipė į pažinimo proceso, kurio dalis yra ir kalba, tyrimą.

Platono žinojimo samprata pagrįsta esminėmis jo filosofijai būties ir tapsmo, protu mąstomų ir pojūčiais juntamų dalykų skirtimis. Atskirdamas žinojimą (*episteme*) ir nuomonę (*doxa*), autorius teigia tikro žinojimo, kaip nekintančios daiktų esmės pažinimo, ir nuomonės, kaip kintančios žmogaus patirties apie tapsmo pasaulį, skirtumą. „Nuomonė susijusi su tapsmu, o mąstymas – su esme. Koks yra santykis tarp esmės ir tapsmo, toks pat yra ir tarp mąstymo ir nuomonės“ (Platonas 1981: 267). Kadangi daiktų tiesiogiai pažinti neįmanoma, apie juos galima turėti tik nuomonę. *Teaitete* Platonas rašo, kad mąstydamas žmogus samprotauja apie stebimą pasaulį pats savęs klausdamas ir pats sau atsakydamas, teigdamas ir neigdamas. Kai jis gali apibūdinti tai, apie ką mąstė ir daugiau neabejoja, jis turi savo nuomonę. Tačiau nuomonė – tai svarstymas tyloje su savimi pačiu (Platonas 1993: 249). Bet Platonas siekė tikro žinojimo, o ne nuomonės. Anot Popperio, „jam bu-

vo reikalingas nekintančio pasaulio grynas racionalus pažinimas, bet kartu toks pažinimas, kurį būtų galima panaudoti šiam kintančiam pasauliui <...> tyrinėti“ (Popper 1998: 44). Tam jis pasinaudojo savo kuriamą idėjų teorija. Idėja Platonui, būdama daikto pagrindas, pradmuo ir priežastis, yra ir principas, kurio dėka daiktas egzistuoja. Juos sieja pavadinimas, nes daiktai įvardijami pagal savo idėjas.

Aiškindamas žinojimą, Platonas susieja jį su kalba. Taip svarbiausios epistemologinės problemos, kaip ir ką mes galime pažinti, susiejamos su kalbos pažintinio vaidmens problema. *Logos* jam yra mintis, išreikšta kalba, kitaip saktant, ištarta mintis. Taip praplečiama ir pagilinama senoji *logos* samprata, teigiant žinojimo ar proto visumos tapatumą kalbos visumai. Akiivaizdu, kad kalba domina filosofą ne pati savaime, o kaip „įgarsinta mintis“. Kalba svarbi kaip forma, leidžianti stebėti ir tirti tai, kas neprieinama tiesioginiam stebėjimui, bet labai svarbu filosofinei refleksijai, t. y. mintij. Manychiau, kad čia įtvirtinamas filosofijos aspektu svarbus etimologinis ryšys: būtis = žinojimas = mintis = kalba. Platonas nesupaprastina šio santykio iki atskiro žodžio ir jo turinio absoliutaus tapatumo, t. y. nepripažįsta, kad „iš prigimties“ yra pasirinktas konkretus terminas kiekvienam egzistuojančiam daiktui. Platonas pritaikė Sokrato metodą esmei (idėjai) pažinti. Jei neįmanoma apibrėžti daiktus, kurie nuolat kinta, tai reikia siekti apibrėžti ir „pagauti“ jų esmes, nes pažinimas turi turėti objektą. Ieškodamas gilesnio, paviršiuje nematomo jų ryšio, Platonas kelia klausimą, ar kalba gali būti autentiškas ir tinkamas pažinimo instrumentas, apimantis ir išreiškiantis daiktų esmę. Kitas klausimas, ką esmių pažinimas sako apie daiktus.

Šie klausimai analizuojami įvairiuose Platono dialoguose *Parmenidas*, *Teaitetas*, *Tima-*

jas, *Sofistas*, kai kuriose *Valstybės* knygose, *Septintajame laiške*, tačiau *Kratilas* tiek Platono, tiek bendrame antikos filosofijos kontekste svarbus kaip pirmas bandymas kelti ir spręsti kalbos vaidmens pažinimui klausimą remiantis kalbos faktais. Kartu tai vienas sudėtingiausių ir mįslingiausių dialogų, kurio laisva kompozicija sunkina atskirų dialogo dalių ryšį ir skatina įvairias interpretacijas. Šiame dialoge autorius konkrečius objektus, daiktus supranta kaip atvaizdus, kurių turinys esti ne juose pačiuose, bet tame, kame jie netiesiogiai išreikšti, t. y. juos nusakančiuose žodžiuose. Kalba galima aptarti, kaip jie atrodo, t. y. gauti „realaus daikto“ (Platonui tai idėja. – *N. A.*) atvaizdus. Būtent Platono kūryboje pirmą kartą aptinkame kalbos kaip atvaizdo idėją, tarsi naujai atgimsiančią L. Wittgensteino filosofijoje. Vardai ir apibrėžimai nukreipia mus į „realių daiktų“ nerealius atvaizdus, t. y. kintančią daiktų tėkmę. „...[vardai] panašūs į tuos dalykus, kurių vardai jie yra, ir yra daiktų atvaizdai“, – teigia filosofas (Platonas 1996: 229). Tai atitinka pagrindinį Platono filosofijos principą: jutiminis pasaulis, kuriam priklauso ir žodžiai, yra tik pojūčiais nesuvokiamo idėjų pasaulio atvaizdas. Todėl kyla klausimas, ar galima kalbos dėka pažinti pačią idėją, kuri Platonui yra tikrasis pažinimo objektas. Platono pozicija šiuo klausimu nėra vienareikšmė.

Vardo teisingumas priklauso nuo jo interpretacijos teisingumo, o ši gali būti skirtingo patikimumo laipsnio, išreikšti tik kai kuriuos objektyvius esmės momentus. Platonas supranta, kad būtų juokinga ieškoti raidžių ir skiemenų analogijos su daiktais tam, kad jie taptų mums aiškūs. Jų tapatinimo dirbtinumas neabejotinas. Neatrodė, kad filosofas būtų nesuvokęs šių objektų kokybinio skirtingumo ir tokios galimybės iliuzoriškumo. Tačiau atmetęs daikto ir žodžio tapatumo galimybę, neieškodamas jų tie-

sioginio panašumo, autorius nenutraukia jų tarpusavio ryšio tyrimo. Priešingai, jis pripažįsta, kad varduose fiksuojamas tam tikras apibrėžtumas ir tam tikras ryšys su tikrove: „kai tik kas nors pažins vardą, koks jis yra (o yra toks, koks ir daiktas), pažins ir daiktą, jei jis jau panašus į vardą, nes visiems vienas į kitą panašiems dalykams juk galioja vienas ir tas pats įgūdis“ (Platonas 1996: 217). Keliami kalbos ir daiktų tapatumo problema jis pademonstravo, kokią svarbią vietą žinojime skiria kalbai, ir kartu kėlė klausimą, ar ji yra geriausias pažinimo būdas, ar yra koks nors geresnis. Vargu ar Platonas *Kratile* siekė parodyti, kad vardai nėra daiktų pažinimo įrankiai. Priešingai, pažinimo aktą susiedamas su įvardijimu, filosofas neabejojo, kad kalba yra pažinimo įrankis. *Kratile* skaitome: „kas tik moka vardus, pažįsta ir daiktus“; „... atradusysis vardus atranda ir tai, ko vardai yra...“; „...daiktus išmokti arba atrasti neįmanoma kitaip, kaip tik mokantis vardus, arba patiems atrandant, kokie [vardai] yra“ (Platonas 1996: 217; 219; 227).

Filosofas įsitikinęs, kad negalime pažinti to, ko negalime įkūnyti kalboje. Bet tai dar neatsako į klausimą, kokios yra kalbos pažintinės galimybės. Platonas pirmą kartą minties istorijoje pabandė spręsti šią problemą. Jis neapsiribojo vien siekiu parodyti, kad pažinimo aktai, mintys visada turi žodinę išraišką ir todėl negali būti tiriami atskirai nuo kalbos, bet mėgino aiškintis, kokios yra kalbos galimybės išreikšti mintį. Šiuo klausimu ypač skeptiškai jis nusiteikęs *Septintajame laiške*, kur teigė, kad kiekvienas protaujantis žmogus neišdrįs žodžiais išreikšti to, kas yra jo apmąstymų rezultatas, nes žodinės išraiškos yra nepakankamos (Platonas 1972: 544). Kalbą čia jis laiko pažinimo pradžios tašku ir ne daugiau. Savo skepsį autorius grindė žodžio kintamumu, netvarumu, ryšio tarp žodžio ir daikto konvencionalumu. Šiame laiške

Platonas teigia, kad „... nėra viename ... pavadinime nėra nieko pastovaus ir nėra kliūčių tam, kad dabar vadinamas apskritimu, vėliau būtų pavadintas tiese arba, atvirkščiai, kad tiesus būtų pavadintas apskritu; tuo tarpu daiktai, vadinami tai vienu, tai kitu priešingu vardu, patvariai išlieka tokie patys“ (Platonas 1972: 544).

Vadinasi, įvardijimas yra tik pirmoji būtina, bet nepakankama žinojimo pakopa. Aptardamas skirtingas žinojimo pakopas, Platonas teigė, jog nei vardas, nei apibrėžimas, nei jutiminis modelis nepateikia daikto esmės, nes jie priklauso ne būties, bet tapsmo sričiai. Jie tėra tik racionalaus pažinimo prielaidos, instrumentai ir tarpininkai. Tačiau žinojimo tikslas – atskleisti daiktų esmę, t. y. idealią, tikrąją būtį. Tokia Platono nuostata nėra kalbos nuvertinimas. Kalba jam – vienintelė ir geriausia instrukcija apie daiktus, o vardas – esmės mokymo įrankis. Šiame laiške Platonas kalbą laiko žinojimo pradžia, bet ne daugiau negu pradžia (Platonas 1972: 543–546). Iš pirmo žvilgsnio tai gali atrodyti prieštaravimas, bet iš tikrųjų parodo problemos daugiabriauniškumo suvokimą ir siekį tyrinėti, kiek kalba pajėgi padėti protui pažinti tai, kas pastovu ir amžina.

Žinojimo struktūroje ir jo plėtroje žodis išlieka prasmingas, nors reprezentuodamas kintantį pasaulį jis nėra griežtai fiksuotas ir netgi negalėtų toks būti. „... nieko tokio, jei tas pat išreiškiama vienais ar kitais skiemenimis. Nieko ir tuomet, jei koks rašmuo ir pridamas ar atimamas, kol vardą tvirtai valdo jame atsiskleidžianti daikto esmė“ (Platonas 1996: 79). Nestabilios žodžio prasmės ribos skatino filosofą siekti idėjų srities, t. y. grynios sąvokos, nes žinojime, supratime, teisingoje išvalgoje turi būti tai, kas yra bendra. O sąvoka klasikiniėje graikų filosofijoje suvokiama kaip bendrybė, apimanti daiktų esmines savybes. Sokrato vardu Platonas

skelbia: „Eikšen dabar, pažiūrėk, į ką žvelgdamas papročių steigėjas teikia vardus. Apsvars-tyk, pasižiūrėdamas į tai, ką [kalbėjome] anksčiau. Į ką žvelgdamas dailidė daro šaudyklę? Argi ne į kažką, kas iš prigimties pritaikyta austi?“ <...> „Ir kitiems įrankiams [galioja] tas pats būdas: atradus iš prigimties kiekvienam [darbui] prigimtą įrankį, reikia jį perkelti į tai, iš ko jis daromas, ir ne kokį pačiam norisi, bet koks jis iš prigimties.“ <...> „...argi ir tasai papročių steigėjas neturi mokėti perkelti į garsus bei skiemenis iš prigimties kiekvienam dalykui prigimtą vardą ir, žvelgdamas į tai, kas yra vardas pats savaime, padaryti ir suteikti visus vardus, jeigu tik jis baudžiasi būti lemiamas vardų steigėjas? O jei kiekvienas papročių steigėjas [juos] perkelia ne į tuos pačius skiemenis, tai anaipol neturi mums kelti abejonių, nes ir kalvis, to paties [darbo] dėlei darydamas tą patį įrankį, perkelia jį toli gražu ne į tą patį plieną, tačiau, **jei jis perteikinėja tą patį pavidalą (idea)**, ar [darytų tai] iš to paties, ar iš kito plieno, **įrankis vis tiek būva padarytas teisingai...**“ [paryškinta mano. – N. A.] (Platonas 1996: 63, 65).

Būdamas *logos*, žodis filosofui nėra vien sartinis ženklas. Žodžiai giminingi jų aiškinamiems daiktams. Tampantiems daiktams negalime priskirti pastovumo, todėl jų negalime ir pavadinti žodžiais, kuriais žymime ką nors apibrėžta. Jei negalime apibrėžti, tai negalime ir pavadinti, „nes tą pat akimirka, kai tik įvardijami, jie jau pasirengę pavirsti kuo nors kitu“. „Nelaukdami, kol suspėsime prie jų prišlieti žodžius ... ar bet kurį kitą pavadinimą, apibūdinantį juos kaip esinius, esančius vienoje ir toje pačioje vietoje, jie nuo mūsų pasprunka“ (Platonas 1995: 94; 93). Akivaizdu, jog filosofui rūpi, kad pavadinimas aiškiai rodytų, kas turima galvoje: ar tai, ką mes manome, ar tai, ką suvokiame protu, t. y. svarbus pavadinimų bei jais žymimų dalykų

atitikimas. Žodžių giminingumu jais nusakomiems objektams Platonas aiškina daiktų ir jų esmės (idėjų) kalbos skirtingumą. *Timajuje* jis rašo: „...kalbant apie atvaizdą ir jo Provaizdį, kaip skyrimo pagrindą reikia pasitelkti suvokimą, kad žodžiai giminingi jų aiškinamiems daiktams. Apie pastovų, tvirtą bei protu atskleidžiamą daiktą (t. y. idėją. – N. A.) ir žodžiai turi būti pastovūs bei neklumpantys; kiek įmanoma jiems dera pasilikti nepaneigiamiems ir nepajudinamiems – reikia neprarasti nė vienos šių ypatybių. Bet apie tai, kas tik atvaizduoja Provaizdį ir tik panašu į jį, ir žodžiai gali būti vien [tikėtina] panašūs...“ (Platonas 1995: 65–66).

Idėjos ir daiktai kelia nevienodus reikalavimus juos įvardijantiems žodžiams. Kita vertus, tai, kad gali būti toks pat vardas tiek idėjos, kaip žinojimo objekto, tiek jos kintančio atvaizdo, kaip nuomonės objekto, daro kalbą šias dvi sferas jungiančia grandimi. *Filebe* Platonas kalbą parodo kaip galimybę maštant susieti bendrybę ir atskirybę, t. y. kaip jų maštymo vienovės sąlygą. Sokrato vardu jis tvirtina, kad kiekvienoje ištaroje idėjos ir daiktai yra sutapatinami. Tai yra amžina ir nesenstanti mūsų kalbos ypatybė. Juk kalboje galima viską sujungti į vieną ir vėl išskaidyti į dalis (Platonas 1994: 12). Todėl būtų pamatuota prielaida, kad kalbos galimybių analizė paskatino autorių ieškoti daikto ir jo esmės (idėjos) sąryšio būtent kalboje.

Savo reikšme žodžiai Platonui sutampa su daikto esme. Būtent reikšmėje suvokiama, kuo daiktas yra. Filosofas išvelgia, kad daikto esmė yra viena, o tos esmės interpretacija, atlikta įvardijimu, – jau yra kita. Tačiau tai nereiškia neperžengiamos ribos tarp jų brėžimo ar išvelgimo. Atskyręs žodžio materialų apvalkalą nuo jo reikšmės, Platonas giliai suvokė jų skirtingumą ir kalbos vaidmens pažinime sudėtingumą.

Idėjos, kaip daikto esmės, ir žodžio sąryšis išvelgiamas kalbos struktūroje. Kalba vaizduoja reikšmę jutiminiu ženklu. Jutiminis žodžio turinys Platonui tampa įrankiu, kuriuo siekiama idealaus turinio (t. y. žinojimo – *N. A.*). Kalba ir žodis padeda siekti tikrosios būties. Vaizdingai šią mintį išreiškė E. Cassireris, sakydamas, jog „gryna ‘lygybės’ idėja išlieka kažkas kita negu lygūs akmenys ar medžio gabaliukai, kuriais ji žymima“, bet ji gali būti suvokta tik jų dėka (Cassirer 1957: 125–126).

Bandydami atskleisti daiktų esmę, tyrinėjant jų vardus, reikalavo atsakyti į klausimą, kiek tinkamai kalbos struktūros reprezentuoja pasaulį, ar galima jomis visiškai pasikliauti: „...jei kas nors, ieškodamas daiktų, sektų vardais, žiūrėdamas, koks kiekvienas iš jų yra, būtų nemenkas pavojus apsigauti?“ „...protą turinčiam žmogui toli gražu nedera, kad jis pats ir jo siela atsidėję tarnautų vardams, pasitikėdami jais ir juos suteikusiaisiais, bei tvirtintų kaip ką nors žinantis...“ (Platonas 1996: 219, 233–235). Toks klausimo kėlimas slėpė abejonę, ar nėra kito, geresnio pažinimo būdo negu vardai. Šioje abejonėje galime išvelgti ir natūralios kalbos, kaip pažinimo instrumento, kritiką, ir tikslesnių pažinimo instrumentų poreikį. Bet kalbos analizė atskleidė daiktų ir jų esmės pavadinimų bendrumą, rodantį galimybę daiktus vadinti esmių vardais. Dėl to buvo įmanu esmių pažinimą taikyti kintančių daiktų pasauliui. Kalba tapo instrumentu, leidžiančiu daiktus pažinti, o ne vien turėti apie juos nuomonę.

Platono dėmesys kalbai turėjo įtakos žinojimo struktūrinio tyrinėjimo pradžiai. Tai visiškai nauja minties istorijoje, nes ligi tol forma buvo suprantama tik kaip daiktiško pasaulio savybė. Jo tolesnę plėtotę paskatino Aristotelio dėmesys formai ir jos vaidmeniui pažinime. Būties ir tapsmo pasaulių santykį išreiškęs formaliomis

mąstymo operacijomis, atsietai nuo konkrečių faktinių tyrinėjimų, Aristotelis dar akivaizdžiau ėmėsi struktūrinio tyrinėjimo.

Formalaus aspekto pažinimas Aristoteliumi tapo svarbiu uždaviniu, kurį spęsdamas jis kūrė logikos mokslą, kuris, tiesa, dar neatsiejamas nuo ontologinio turinio. Kritikuodamas Platono mokymą apie savarankišką esmių pasaulį, jis nepripažino absoliutaus bendrybės ir atskirybės atskyrimo. Tai, kas bendra daugeliui dalykų, negali egzistuoti atskirai ir savarankiškai nuo jų, o tik juose pačiuose, todėl bendrybė negali būti analizuojama kaip savarankiškai egzistuojanti realybė. Ją Aristotelis suprato kaip formaliai loginę vienybę, apimančią skirtingų rūšių daiktus. Aristoteliumi bendrybė – tai atskirų daiktų esmė, išreikšta sąvoka, o tiksliau – sąvokos ontologinis aspektas. Mąstymo ir būties formų tapatinimas loginiam samprotaujant suteikia pasauliui struktūrinį apibrėžtumą, leidžia išvelgti daiktų įforminimo procesą. Tai, kas neįforminta, apskritai negali būti pažinta. Bet ką mes pažįstame tiek, kiek įforminame. Kitaip tariant, pažinimas Aristoteliumi – tai neapibrėžtumo apibrėžimas loginėmis formomis.

Hipostazavęs formą, Aristotelis siekė pažinti daikto esmę jo raiškos įvairovėje, nes tik bendrybė yra apibrėžiama, vadinasi, tik ji gali būti tikro žinojimo objektas. Šia prasme Aristotelis „surado būdą „iš šalies“ pažvelgti į teorinį procesą jį objektyvuojančios loginės struktūros aspektu“ (Skersytė 1993: 299). Bendrybė jam yra reali savo turiniu, t. y. tai, kas gali būti pasakoma apie atskirus dalykus, nes ji egzistuoja juose. O formą jai suteikia protas. Aristotelis įsitikinęs, kad sąvokų loginiai ryšiai nusako daiktų ryšius, nes kiekvieno atskiro daikto prigimties esmę išreiškia būtent bendrybė. Todėl sąvokos pažinimas kartu yra daiktų esmės pažinimas, o jų santykiai atskleidžia daiktų pasaulį. *Metafizi-*

koje Aristotelis rašo: „... pažinimo objektas – bendrybė. Ir tai aišku iš įrodymų ir apibrėžimų: negausime išvados, kad štai šio trikampio kampai lygūs dviem statiesiems [kampams], jeigu ne visų trikampių kampai lygūs dviem statiesiems, arba kad štai tas žmogus yra gyva būtybė, jei ne kiekvienas žmogus yra gyva būtybė“ (Aristotelis 1976: 348).

Tęsdamas Platono pradėtą tikro žinojimo ir nuomonės perskyrą ir žinojimą laikydamas loginio samprotavimo rezultatu, Aristotelis ėmėsi tyrinėti šį procesą. Jo manymu, pažįstama per loginius apibrėžimus. Viena vertus, apibrėžti daiktą Aristoteliui reikė nustatyti, kokiai rūšiai jis priklauso pagal rūšies skiriamuosius požymius. Todėl apibrėžimas tampa daiktų santykių nustatymo ir realybės pažinimo metodu. Kita vertus, apibrėžimas – tai formalizuotas išraiškos tipas, turintis tam tikrą aiškia struktūrą, kurios tyrinėjimas kartu yra ir žinojimo struktūros tyrinėjimas. Tai susiejo Aristotelio ontologinius, loginius ir lingvistinius tyrinėjimus. Šias sąsajas rodo ir *kategorijos* samprata jo filosofijos sistemoje. Aristotelio logikos projektas susijęs su jo metafiziniais tikslais. Jis siekė suderinti loginę teoriją su filosofine koncepcija apie tai, kas egzistuoja pasaulyje ir kaip tai gali būti išreikšta. Savo loginius tyrinėjimus filosofas pradėjo nuo ontologinių teiginių, tik vėliau suteikė jiems loginę ir epistemologinę prasmę. Tai paaiškina faktą, kad kai kurie Aristotelio darbai (iš jų kategorijų teorija) galėtų būti labiau priskirti ontologijai negu logikai. Išskyręs 10 kategorijų, Aristotelis teigė, kad visi iš jų sudaryti teiginiai žymi tai, kas yra, t. y. arba daikto esmę, arba kiekybę, ar kokybę ar kurią kitą kategoriją. „Nes kada prieš jį [yra] žmogus, ir jis sako, kad tai, kas [yra] prieš jį, yra žmogus arba gyva būtybė, tai jis tuo turi galvoje, kas tai yra, ir nurodo esmę. Ir kada prieš jį [yra] balta spalva, ir jis sako, kad tai, kas

[yra] prieš jį, yra balta arba spalva, tai jis tuo turi galvoje, kas būtent yra, ir nurodo kokybę. <...> Ir lygiai taip pat su likusiomis kategorijomis“ (Aristotelis 1978: 358).

Jis ieškojo būdo, kuriuo galėtų per kalbinį apvarkalą prasiskverbti į loginę žinojimo šerdį ir atskleisti pasaulio prigimtį. Egzistuoja organinis ryšys tarp Aristotelio loginių ir gramatinių kategorijų, nors pats filosofas apie tai tiesiogiai ir nekalba. Gramatikos principai ir taisyklės – tai priemonės, kuriomis kalbos formos prisitaiko prie universalių mąstymo formų, todėl kalbos dalių skirtumai yra minties, o ne žodžio skirtumai. Kalbos struktūrose skirdamas izoliuotus žodžius ir jų ryšius sakinyje, Aristotelis sutelkė dėmesį į sąvokų, jų ryšių ir sąsajų tyrimą. Sakinio struktūra, jo dalijimas į žodžius ir jų klases, t. y. gramatinių santykių studijos, tapo žinojimo struktūros tyrimo šaltiniu. Kalbos analizė jo sistemoje dėl loginių ir lingvistinių aspektų sampynos virto logine, parodydama, kaip kristalizuojasi loginės struktūros iš kalbinės medžiagos ir kaip tos struktūros gali būti naudojamos sprendžiant ontologines problemas.

Platonui loginiai dėsnigumai neatskiriami nuo konkrečių samprotavimų, o Aristotelis juos pavertė tyrinėjimų objektu. Jis ėmėsi skirti loginę formą nuo turinio, perduodamas jos tyrinėjimą atskiram mokslui, t. y. jis jau įsisąmonino loginių problemų autonomiškumą. Kartu reikia pasakyti, kad jo logika skirta minties = kalbos darinių, atskleidžiančių tikrovę, struktūrai. Loginės schemas ir taisyklės susijusios ne su bet kokiais kalbos išraiškoms, skirtingai nuo gramatikos, o tik su tomis, kuriose glūdi ypatingos konstrukcijos: sąvokomis, sprendiniais, samprotavimais, įrodymais.

Aristotelio logika, nagrinėdama sprendinių ir samprotavimų konstravimą bei jį lemiančius

formalius dėsnius, juos suprato kaip taisykles ar normas, kurių mes turime laikytis mąstydami, jei norime gauti teisingas žinias. Jie yra objektyvi duotybė, būdinga žmogaus minčiai ir „materializuota“ kalboje. Kadangi mintys, neiformintos žodžiais, būtų nepasiekiamos, todėl žinojimo turinys, kad būtų suvoktas ir patvirtintas, turi būti įkūnytas suprantama išorine forma. Tai neginčytina tiesa, kuria grįstas Aristotelio logikos dėmesys kalbai ir jos tikslumui.

Ankstesni bandymai kalbos struktūras tyrinėti kaip logines struktūras Aristotelio filosofijoje išplėtojami į samprotavimų ir įrodymų teoriją. Pats filosofas suvokė savo kuriamo mokymo svarbą: „Kas dėl mokymo apie samprotavimų teoriją, tai mes (t. y. Aristotelis. – N. A.) neradome nieko tokio, kas būtų pasakyta iki mūsų, o turėjome patys ją sukurti didelėmis laiko ir jėgų sąnaudomis“ (Aristotelis 1978: 593). *Ana-litikose* jis nagrinėjo samprotavimų silogistinę formą ir silogizmų naudojimą įrodymams, t. y. vėlgi formą, kuria turi būti išreiškiamas žinojimas. Silogistinę samprotavimų formą įvairiuose savo darbuose Aristotelis apibrėžė kaip kalbą, kurioje būtinai iš prielaidų išvedama kažkas skirtinga nuo to, kas buvo teigta. Jis tvirtino, kad tikras žinojimas gali būti gaunamas kaip loginio samprotavimo rezultatas, t. y. loginio išvedimo būdu iš nedaugelio pirminių postulatų, kurie priimami kaip akivaizdūs.

Priešingai nei suvokimas, žinojimas visada yra siekimas žinoti *kodėl?*, kuris reiškia priešasčių žinojimą. „... *žinome tada, kai pažįstame priešastis*“, – rašo Aristotelis (Aristotelis 1976: 97), t. y. kai žinome, kodėl turi būti taip, kaip yra, ir negali būti kitaip. Tai glaudžiai susieja tikrą žinojimą su įrodymais ir jų sąlygomis. Įrodymą jis suprato kaip mokslinį silogizmą, t. y. tokį, kuriuo mes pažįstame dėl to, kad jį turime. Įrodymo pradai – tai aksiomos, t. y. principai,

kurie nėra išvedami iš bendresnių principų, o patys yra bendriausi teiginiai, kurie gali būti postuluoti. Jie yra pradžios taškas kiekvienam mokslo įrodymui ir funkcionuoja kaip dedukcijos prielaidos. Aksiomos apibūdina ne atskirą objektą ar jų aibę, o pačius mąstymo principus. Bet tai nereiškia, kad galima rasti atskirą prielaidą, iš kurios gali būti išvestas visas žinojimas. „Taip pat akivaizdu, kad jeigu prielaidos, iš kurių išvedamas silogizmas, yra visuotinės, tai būtina, kad tokio įrodymo – įrodymo tikrąja prasme – išvada taip pat būtų amžinoji tiesa. Taigi apie tai, kas laikina, negali būti nei įrodymo, nei tikro žinojimo...“ (Aristotelis 1978: 271–272). Tą patį Aristotelis taikė ir apibrėžimams, nes šie yra arba įrodymo pradžia, arba įrodymas, arba jo išvada.

Tokie griežti filosofo reikalavimai žinojimui kėlė klausimą, kaip tokiomis būtinomis tiesomis paaiškinti pasaulyje vykstančius reiškinius. Manyti, kad mokslininkai plėtoja apibrėžimais grįstus įrodomuosius silogizmus, J. L. Ackrillo manymu, būtų tiesiog juokinga. „Užtenka žvilgtelėti į paties Aristotelio mokslinius traktatus, kad pamatytume, jog tokio pavidalo tikrai neturi nė jo paties mokslinis darbas“ (Ackrill 1994: 151–152). Tačiau autorius patikslina, kad Aristotelio siūloma įrodymo struktūra nereglamentuoja, kaip vyksta mokslinis tyrinėjimas, bet reglamentuoja to tyrinėjimo rezultatų išraiškos formą (Ackrill 1994: 152). Žinojimą susiedamas su įrodymais, jis silogistinę samprotavimų formą pateikė kaip jo kalbą.

Teiginių teisingumas ir prasmingumas priklauso nuo juos sudarančių žodžių reikšmių ir apibrėžtumo bei pastovumo. Neapibrėžtas reikšmių skaičius sumenkintų arba apskritai atmesėtų kalbos galimybes moksle. Todėl sąvokos turi turėti konkrečias reikšmes. Kuo paprastesnis yra pažinimo objektas, tuo tikslesnis ir griežtesnis

gali būti jo žymėjimas. Idealiu atveju žodis turi turėti vieną reikšmę, o daiktas – vieną vardą. Kadangi žodis turi žymėti esmę, apibrėžtumas būtinas. „Reikia tinkamai nurodyti dalyką... Jei-gu bus tinkamas pavadinimas, tai bus lengva nusakyti. Jei nebus tinkamo pavadinimo, tai būtinai reikės sukurti naują“ (Aristotelis 1990: 40).

Siekdamas apibrėžtumo, Aristotelis kartu siekia vienareikšmiškumo. Reikšmių skaičius turi būti apibrėžtas ir kiekvienai iš jų parinktas ypatingas vardas. „... reikia žiūrėti, kad nei vardas, nei visa kalba nebūtų daugiareikšmė“ (Aristotelis 1978: 434). Ypač daug dėmesio tam skirta *Metafizikos* IV knygos 3–4 skyriuose, kur pabrėžiamas minties ir jos išraiškų apibrėžtumo poreikis. Autorius pabrėžė, kad moksle negalimi prieštaravimai. „... žodis ‘būti’ ar žodis ‘nebūti’ žymi kažką apibrėžto, vadinasi, negali kas nors [tuo pačiu metu] vykti taip ir netaip. Toliau, jei ‘žmogus’ reiškia ką nors viena, tebūnie tai ‘dvikojė gyva būtybė’. [Sakydamas] ‘žymi kažką viena’ aš (t. y. Aristotelis. – N. A.) turiu galvoje, kad jei ‘žmogus’ yra šitai, tai tam, kas yra žmogus, ‘būti žmogumi’ reikš būtent šitai (nesvarbu, jei kas nors pasakys, jog žodis turi daugiau negu vieną reikšmę...)“ (Aristotelis 1976: 127). Aristotelis teigia: „...iš tikrųjų nežymėti kažko vieno, – vadinasi, nieko nežymėti; jei žodžiai nieko [apibrėžto] nežymi, galas bet kokiam samprotavimui už ir prieš ... nes neįmanoma ką nors mąstyti, nemąstant kažko vieno; o jei įmanoma mąstyti kažką vieną, tai jam (t. y. mąstymo objektui. – N. A.) galima parinkti vieną vardą. Taigi žodis kažką žymi ir, be to, kažką vieną“ (Aristotelis 1976: 127).

Filosofo netenkina žodžių daugiareikšmiškumas. Jo nuostata labai aiški: jei žodis turėtų begalę reikšmių, kalba būtų neįmanoma. Samprotaudami vietoje daiktų mes naudojames jų ženklais – vardais, manydami, kad tai, kas atsi-

tinka vardams, atsitinka ir daiktams. Pavyzdžiui, vardas F žymi ir atskleidžia tai, kas F yra. Bet Aristotelis čia pat perspėja, kad atitikimo tarp jų nėra, nes žodžių ir vardų skaičius ribotas, o daiktų kiekis – ne. Todėl tas pats žodis ar vienas vardas neišvengiamai žymi daugelį daiktų. Tai lemia samprotavimo klaidas, kai nežinomos žodžių reikšmės (Aristotelis, 1978: 536). Kad to būtų galima išvengti, filosofas ieško tikslesnių minties atitikmenų. Žodinę kalbą keisdamas simboliais Aristotelis įsitikinęs, kad vardas gali būti pakeistas formule, kuri žymėtų tą patį dalyką. Tinkama formulė išreikštų apibrėžimą atitinkantį vardą, t. y. būtų jo ženklas. Ėmęs vartoti kintamuosius dydžius, t. y. raides vietoj žodžių ir teiginių, Aristotelis gauna gryną loginį silogizmą, kuriame pašalinta viskas, išskyrus formą. Vietoj konkrečių subjektų ir predikatų vartojant raides galima abstrahuotis nuo konkrečių argumentų turinio, išryškinant santykius. Tokiu būdu Aristotelis parodo, kad turtinga kasdienė kalba gali būti keičiama ribota, bet tikslia ir griežta išraiškos forma.

Tam skirta Aristotelio silogizmo teorija, kurioje glūdi vertinga idėja, kad mokslui svarbu įgyti kuo paprastesnę teoriją, iš kurios būtų galima išvesti kuo daugiau išvadų. Griežtumas, anot filosofo, yra paprastumas. Geriausias pavyzdys būtų Euklido matematikos loginė struktūra, kai visus įrodomus matematikos teiginius siekiama gauti iš nedidelio skaičiaus pradinių teiginių, aksiomų, loginio išvedimo būdu. Aristotelio pastangos šia kryptimi ir gauti rezultatai rodo tiek jo dėmesį žinojimo formai, tiek jos reikšmingumo pažinimo procese pagrindimą. Nors aksiominio metodo pradžią aptinkame jau pitagorininkų mokyme, tačiau pagrindines idėjas randame Aristotelio darbuose. Jis pirmasis ėmėsi nuodugnai ir metodiškai analizuoti loginius būdus, kuriais turėtų remtis

protas, siekdamas teisingo ir patikimo žinojimo.

Žinojimas per reikšmių apibrėžtumą susiejamas su tinkama žodine išraiška analizuojant, ar žodžiai išreiškia tai, ką turėtų išreikšti. Kadangi tas pats vardas vartojamas pavadinti įvairiems reiškiniams, kuriuos suprantame kaip to paties daikto (t. y. esmės. – *N. A.*) apraiškas, vadinasi, esmės klausimas Aristotelio filosofijoje tiesiogiai susiejamas su kalba. Anot Rusello, esmės klausimas turėtų būti žodžių vartosenos klausimas, t. y. lingvistinis. Ir jo nedėtų perkelti į metafizikos sritį (Russell 1993: 221–222), kaip tai daro Aristotelis. Tokia interpretacija leidžia pastebėti vieną svarbų dalyką: Aristotelis duoda mums kalbos sampratą, kai kalba tyrinėjama kaip formali žinojimo schema. Nors paties antikos mąstytojo kalbos analizė tikrai nėra formalistinė.

Aristotelis, kaip ir Platonas, siekė atskleisti daiktuose slypinčią esmę ir manė, kad ją galima nusakyti žodžiais. Platonas bandė per kalbą „pagauti“ esmę, o Aristotelis siekė suteikti jai apibrėžtą formą. Labai vertindamas struktūrinį principą, tikroju pasaulio pagrindu ar principu jis laiko per kalbą žinojimui suteikiamą struktūrą. Žinojimo ir kalbos ribos tarsi sutampa, o kalbos, kaip struktūriškai vientisos visumos, tyrimas kartu yra ir apskritai žinojimo struktūrinio tyrinėjimo pradžia. Kita vertus, kalba ir mintis jam yra de-

terminuotos realybės dėsniai. Jose būtinu loginiu ryšiu sujungiama tai, kas yra susiję pačioje tikrovėje, dėl to jos ir gali atskleisti pasaulio prigimtį ir struktūrą. Todėl Aristotelio kuriama logika, susieta su kalbos analize, tapo sistemingos minties analizės įrankiu.

Išvados

1. Ikit teoriniam žinojimui būdingas tikėjimas išskirtinėmis žodžio galiomis implikuoja kalbos vaidmens žmogaus ir pasaulio santykių filosofinę refleksiją. Žodį pripažinus įrankiu, kuriuo siekiama pažinti pasaulio esmę, būties analizė susiejama su jai adekvačios kalbos paieška.

2. Platono pastangos rasti „tikruosius daiktų vardus“ duoda pradžią epistemologiniams kalbos tyrimams. Susiejus pažinimo procesą su kalba, klausimas, ką mes galime pažinti, praplečiamas klausimu, kiek kalba yra pajėgi padėti protui pažinimo procese. Sprendžiant kalbos ir žinojimo santykio klausimą, pradedami kalbos pažintinių galimybių filosofiniai svarstymai.

3. Aristotelio bandymas loginiais ryšiais nusakyti daiktų santykius ir išreikšti jų esmę sureikšmina formos vaidmenį. Dėmesys formai ir pažinimo siejimas su įforminimu savo ruožtu sąlygoja perėjimą prie formalių kalbos aspektų analizės, turėjusios įtakos vėlesniems kalbos struktūros tyrimams.

LITERATŪRA

- Ackrill, J. L. 1994. *Aristotelis*. Vilnius: Pradai.
- Aristotelis 1990. *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
- Cassirer, E. 1957. *Philosophy of symbolic forms*. Vol. 1: *Language*. New Haven: Yale Univ. Press.
- Herakleitas 1995. *Fragmentai*. Vertė M. Adomėnas. Vilnius: Aidai.
- Hussey, E. 1982. „Epistemology and Meaning in Heraclitus“, in *Language and Logos: Studies in Ancient Greek Philosophy*, ed. M. Schofield. Cambridge: Cambr. Univ. Press, p. 33–59.
- Platonas 1981. *Valstybė*. Vertė J. Dumčius. Vilnius: Mintis.
- Platonas 1995. *Timajas. Kritijas*. Vertė N. Kardeelis. Vilnius: Aidai.
- Platonas 1996. *Kratilas*. Vertė M. Adomėnas. Vilnius: Aidai.

Popper, K. R. 1998. *Atviroji visuomenė ir jos priešai*. Vertė A. Šliogeris. Vilnius: Pradai.

Skersytė, J. 1993. „Filosofijos samprata arba nuo teorinės savimonės iki metafilosofijos“. *Proskyna*, 5 (29): 294–304.

Аристотель 1976. *Сочинения в четырех томах*. Т. 1. Москва: Мысль.

Аристотель 1978. *Сочинения в четырех томах*. Т. 2. Москва: Мысль.

Диоген Лаэртский 1986. *О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов*. Москва: Мысль.

Платон 1972. *Сочинения в трех томах*. Т. 3(2). Москва: Мысль.

Платон 1993. *Собрание сочинений в четырех томах*. Т. 2. Москва: Мысль.

Платон 1994. *Собрание сочинений в четырех томах*. Т. 3. Москва: Мысль.

Рассел, Б. 1993. *История западной философии*. Пер. А. Н. Чанышева и др. Москва: Миф.

PHILOSOPHICAL REFLECTION ON THE RELATIONSHIP BETWEEN THINGS AND THEIR NAMES IN THE ANTIQUITY

Nijolė Aukštuolytė

Summary

The article discusses the Antique philosophical reflection of the relationship between being, knowing and language, based on the unity of being and thinking in the syncretic thinking of the Greek philosophers. Its most characteristic manifestation lies in the attempts of ancient philosophy to explain the nature and relationships of the world and to seek for true knowing, conceived as knowledge of 'true things', in other words, the names of the essence. The article argues that Plato's search for the names of 'true things' implies a theoretical analysis of the adequacy of language for knowing as well as raises the objective of philosophical

analysis of the cognitive potential of language. Plato's ambiguous stance with reference to the potential of language to reveal the essence of things is also shown. Aristotle's attempts to analyze knowing as a result of logical thinking and his attempts to search for more precise equivalents of thought in language led to the idea of the methodological approach which identifies language as knowing and focuses on the analysis of its potential to depict the world and penetrate into its nature.

Keywords: epistemology, logos, language and knowledge, word and thing, Aristotle's logic.

Įteikta 2005 07 20